

DE **W**AAARDE VAN HET **D**IER

René Descartes en Peter Koolmees.

De moderne mens verhoudt zich op een nogal tegenstrijdige manier tot dieren. Sommige dieren buiten we genadeloos uit voor de productie van vlees, melk en eieren, andere dieren mogen bij wijze van spreken bij ons in bed slapen. Hoe wij met dieren omgaan, wordt bepaald door de waarde die wij aan hen toekennen, zegt **Prof. dr. Peter Koolmees**, bijzonder hoogleraar diergeneeskunde in historische en maatschappelijke context aan de Universiteit Utrecht. 'Heeft een garnaal dezelfde waarde als een paard?'

DOOR MARIANNE FISCHER, CONVIVIAM AMSTERDAM

Wie zich afvraagt waarom wij vlees eten, ziet zich al gauw met vragen geconfronteerd die verder reiken dan het eendimensionale antwoord: omdat we onze voedselbehoefte moeten bevredigen. Wat zijn de gevolgen van de huidige consumptie van dierlijke producten? Wat doen we met de delen van het dier die we niet eten? Ligt er nu met elk stuk vlees, plakje kaas of spiegelei ook een portie dierenleed op ons bord? En hoe valt de onverschilligheid tegenover het houden van dieren in megastallen met onze dierenliefde te rijmen? Het is slechts een willekeurige selectie, maar toch al een kluwen van vragen. En dan is er natuurlijk nog de belangrijkste vraag: is het legitiem om dieren te eten? Als historicus is het weliswaar niet aan Peter Koolmees die legitimiteit te bekrachtigen of te betwisten. Maar het perspectief van zijn discipline, 'een vakgebied op het grensvlak mens-dier' zoals Koolmees het omschrijft, kan helpen de kluwen te ontwarren. 'De diergeneeskunde is in vergelijking met de humane geneeskunde een commerciële activiteit', zegt Koolmees. 'Daarmee raakt zij direct aan de basale vraag waarom de eigenaar bereid is geld uit te geven voor een dier. Ofwel: waarom heeft een dier waarde voor sommige mensen?' Volgens Koolmees is de dierengeneeskunde in de laatste twee tot drie decennia sterk veranderd waarbij de affectie voor dieren een veel grotere rol is gaan spelen. Koolmees: 'Vroeger werden dieren louter vanwege economisch belang behandeld. Op het platteland draaide het voor een groot deel om het in stand houden van de veestapel. Tot het moment dat de emotionele waarde van het dier in beeld kwam, was zijn nut bepalend. De eerste specialisten waren dan ook paardendokters. Paarden waren namelijk ontzettend belangrijk voor het leger; er was geen oorlog mogelijk zonder paarden, tot en met de Tweede Wereldoorlog.'

MENSELIJKE SUPERIORITEIT

De ontwikkeling van het vak diergeneeskunde is volgens Koolmees onlosmakelijk verbonden met de religieuze, economische, militaire en emotionele waarden die het dier in de samenleving heeft. Toen onder invloed van het filosofische verlichtingsdenken het christelijke wereldbeeld langzaam aan kracht inboette, veranderde ook ons beeld van dieren. Ofwel, samen met God raakte ook de godgegeven menselijke superioriteit boven het dier op de achtergrond. Dat betekende echter nog niet dat men direct overging tot erkenning van de eigen of intrinsieke waarde van het dier – een erkenning die losstaat van zijn gebruikswaarde voor de mens. De 17de eeuwse filosoof **René Descartes**, wegbereider van de Verlichting, benadrukte juist de verschillen tussen

De pijnbeleving bij dieren is volgens Descartes anders dan bij mensen

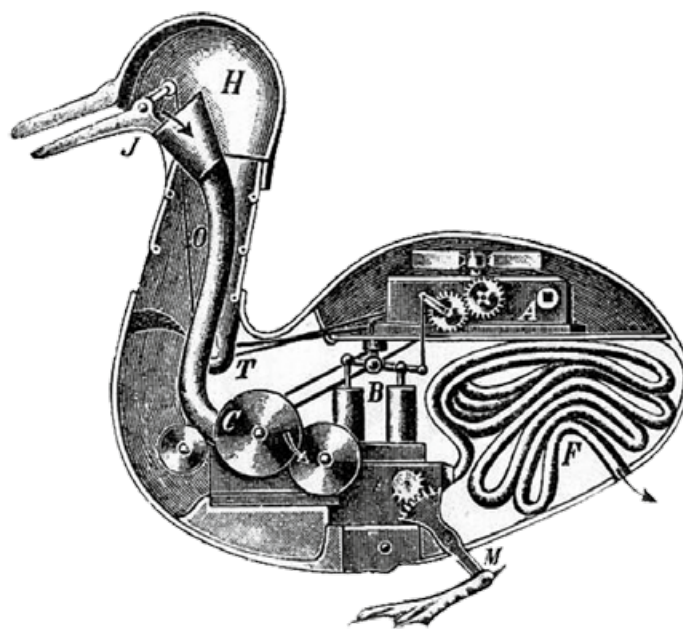

mens en dier, zegt Koolmees. ‘Descartes was ervan overtuigd dat dieren in tegenstelling tot mensen geen rationele maar alleen een vegetatieve en animale ziel hebben. Ook hun pijnbeleving was volgens hem anders dan de menselijke. Een gedachte die wel een uitkomst bleek voor de nieuwe lichte weetgierige onderzoekers, en bijgedragen heeft aan de ontwikkeling van de proefdierkunde; nu een onderdeel van de biomedische wetenschappen.’ Koolmees vertelt dat Descartes in zijn Utrechtse jaren bij enkele hospita’s werd weggejaagd wegens de stank van zijn aan huis doorgevoerde dierproeven.

MEDELIJDEN EN WEGKIJKEN

In de loop van de 19de eeuw begonnen voor dier en arts hoopvolle tijden aan te breken. De vooruitgang in de landbouw begunstigde de groei van de veehouderij en zorgde voor steeds meer werkgelegenheid voor de toen nog veearts geheten dierenartsen. Gezelschapsdieren raakten in zwang en deze nieuwe mode zorgde voor nog meer werk. Ongeveer gelijktijdig kwam de dierenbeschermingsbeweging op, gevoed door de ideeën die de Engelse filosoof **Jeremy Bentham** aan het einde van de 18e eeuw over de behandeling van dieren had geformuleerd. ‘Bentham ging het niet om de vraag of dieren kunnen denken of praten, maar om de constatering dat zij kunnen lijden’, zegt Koolmees. Uit dit enkele feit vloeide voor Bentham de verplichting van de mens voort om medelijden te hebben met dieren. Koolmees: ‘Dat dieren kunnen lijden en dat de mens daarom een zorgplicht heeft, daarover bestaat tegenwoordig eensgezindheid. Maar over de invulling van die zorgplicht en de betekenis van dierenwelzijn liggen de standpunten ver uit elkaar. Vooral als het om de verschillende behandeling van dieren in de intensieve veehouderij en van huisdieren gaat.’ Volgens Koolmees is er in onze houding ten aanzien van dieren sprake van een ‘inner’ en een ‘outer’ circle. ‘Dieren die we tot onze inner circle rekenen,

beschouwen we als gezinsleden. We zijn bereid veel geld voor hun welzijn en verzorging uit te geven. Die dierenliefde heeft er overigens toe geleid dat veertig procent van onze huisdieren nu aan obesitas lijdt. Productiedieren bevinden zich daarentegen in de outer circle en dus kijken de meeste mensen bij hun exploitatie weg’, zegt Koolmees. ‘De Britse historicus **Keith Thomas** verklaart het ontstaan van deze tweedeling als gevolg van de vervreemding van het platteland, veroorzaakt door de industriële revolutie. Stedelingen waren afhankelijk van een voedselproductie die ze niet meer zagen en gingen uit romantische gevoelens in de stad dieren houden.’

Orgaanvlees doet veel meer aan dieren denken, en dan speelt het schuldgevoel op

ONGEMAKKELIJKE GEVOELENS

De scheiding die de mens tussen diersoorten aanbrengt, veroorzaakt ongemakkelijke gevoelens. 'Uitgangspunt van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren is de intrinsieke waarde van het dier' zegt Peter Koolmees. 'Aan speciesisme, de term die de Australische filosoof **Peter Singer** voor het discrimineren van soorten heeft geïntroduceerd, mogen we ons niet bezondigen. Maar hoe bepalen we in de praktijk welke dieren we naar ons midden halen? Hangt het ervan af hoe intelligent ze zijn? Moeten we ook medelijden met muskusratten hebben die onze dijken ondergraven? Hoever gaan we? Heeft een garnaal dezelfde waarde als een paard?' Een dilemma dat we schijnbaar moeiteeloos omzeilen als het om onze dagelijkse maaltijd gaat. Koolmees noemt het een merkwaardig fenomeen dat de moderne consument ondanks zijn verontwaardiging bij het zien van documentaires over de bio-industrie, gewoon vlees blijft eten. Maar in de voorverpakte stukjes filet of haas die in de winkelschappen liggen, is het dier haast niet meer herkenbaar. En dat vinden we maar goed ook. 'Orgaanvlees doet veel meer aan dieren denken, en dan speelt het schuldgevoel op', vermoedt Koolmees.

Volgens de hoogleraar worstelen vandaag de dag veel dierenartsen met hun beroepsethiek en de rol die zij in de vleesindustrie spelen. 'Het naoorlogse credo "nooit meer honger" was puur op productie gericht en heeft hen lange tijd beroepsblind gemaakt. Tegenwoordig is het voor dierenartsen steeds minder vanzelfsprekend hun vak alleen in het belang van de productie uit te oefenen. Zij voelen de maatschappelijke druk om verantwoord en op dierenwelzijn gericht te handelen. Pijnbestrijding en het humaan doden van dieren hoort daar ook bij', aldus Koolmees. De mens-dierrelatie is geen statisch gegeven maar wordt door heersende ethische normen bepaald. Dat de mens verantwoordelijkheid heeft voor de dieren die hij houdt, is algemeen aanvaard. Die verantwoordelijkheid houdt in dat hij zich bewust moet zijn van de gevolgen van zijn doen en laten; ook als het gaat om het vullen van zijn bord. Koolmees 'De harde realiteit is dat dieren eten betekent: dieren doden. Ik heb daar geen moeite mee, op voorwaarde dat dieren dierwaardig worden gehouden en humaan worden gedood.'

Voor meer informatie zie de rubriek De Verdieping op www.slowfood.nl.

De diergeneeskunde is in vergelijking met de humane geneeskunde een commerciële activiteit

Boven: Engelse soldaten tijdens de Eerste Wereldoorlog trachten ook hun paarden te beschermen tegen gasaanvallen (foto: Daily Mirror).

Linkerpagina, boven: 'Charming Mary James Pet Shoes'.

Linkerpagina, onder: tekening van het inwendige van de 'Canard de Vaucanson', verbeeld door een Amerikaanse waarnemer van de mechanische eend die in 1738 gebouwd werd door de Franse uitvinder Jaques de Vaucanson. De eend, die een spijsverteringsproces simuleerde, werd voor het eerst tentoongesteld in 1744 in het Palais Royal te Parijs en trok grote belangstelling. In 1879 ging de eend verloren bij een brand in het Museum van Ninji Novgorod.